

Werner Bergengruen

Iseloomuproov

Tõlkinud Mati Sirkel

Alles uuemal ajal on päevavalgele ilmunud see, mida nimetatakse karakteroloogiaks või jämedamalt öeldes inimesetundmiseks. Sellega tegeleti ka varasemal ajal, küll ilma paljude erialamõisteteta ja silmamõõdu järgi, kuid ei jõutud halvematele tulemustele – eeldusel, et oli olemas vaatlusmeel, milleta ei saa tänapäevalgi läbi ka kõige haritum analüütik.

Minu vanaisa reisis kuni kõrge eani palju ringi. Kord sõitis ta läbi Ungari, tegelikult mitte mingil muul põhjusel kui selleks, et tundma õppida maad, kus 1849. aastal oli võidelnud tema nüüdseks surnud vend.

Ühes väikeses jaamas astus tema kupeesse vägeva kerega mees, kes ilmselt kuulus ungari aadlike sellesse klassi, mis asub ühiskondlikus hierarhias kindlalt magnaatide ja talupoegade vahel. Reisijad said jutule, mille jaoks leidis nii mõnigi sõlmpunkt, sest see sõjakäik ei jäänud tookord veel rohkem kui sajandi taha nagu praegu. Ungarlane oli piisavalt arukas, et mu vanaisale mitte midagi ette heita, isegi mitte minu vanaonu süüdistamisega, sest lõppude lõpuks polnud vanaisa andnud vannet mitte Lajos Kossuthile, vaid Nikolai Pavlovitšile ega saanud midagi parata, et tema rügement oli Ungarisse saadetud.

Tookord olid restoranvagonid veel harvad ja söödi jaamades või kaasavõetud varust. Oli hiline ennelõuna ja paistis, et ungarlasele oli jõudnud kätte hommikusöögiaeg. Ta pakkis välja kõiksugust kraami, sidus endale kaela ümber vanamoelise mõõduga servjeti nagu habeme-ajamisrätiku, tõmbas veinipudelilt korgi ja tõi mõne muu roa kõrval lagedale ka ühe külma lahtilõikamata hane. Minu vanaisa paluti söögiaega jagama. Aga kuna ta oli jaamas juba hommikust söönud, siis lükkas ta kutse tagasi. Kuid klaasist veinist ta ei keeldunud.

Ungarlane tranšeeris hane nii kunstiküllaselt, nagu rongi rappumine seda vähegi võimaldas, ning hakkas rõõmsa ja rahuliku pühendumusega sööma. Mu vanaisa vaatas seda pealt ning kiitis kuiva ja kanget valget veini, mis ungarlase jutu järgi oli kasvanud tema enda maal ja millest ta saatis märkimisväärseid koguseid mitmesse linna. Klaase täideti mitu korda, sellal kui ungarlane rahumeeli edasi einestas. Mu vanaisa vaatas imestusega, kuidas hani silmanähtavalt kahanes. Ja siis saabus hetk, mil see oligi söödud.

Nüüd viskas einestaja puhtaksnäritud luud aknast välja, pühkis noa-kahvli servjети sisse puhtaks ja pani kõik söögiriistad oma kohale tagasi. Vahepeal oli jõutud juba õige lähedale jaamale, kus mu vanaisa pidi ümber istuma.

Kogu Ida-Euroopas on ungari vein juba pikka aega kõrge au sees olnud. Kuid see vein tundus mu vanaisale eriti hea; ta kujutas rõõmsalt ette, kuidas ta koju jõudes leiab vaadikese eest.

Rong sõitis jaama sisse. Mu vanaisa ütles ungarlasele oma soovi, andis talle oma nimekaardi, ulatas sajakuldnase rahatähe või koguni kaks ja palus, et too mõõdaks vaadikesse nõnda palju veini, nagu summa pärast transpordikulude mahaarvamist lubab.

Rong pidas kinni. Ungarlane lubas kõik vajaliku peagi korda ajada. Kuid seejuures vaatas ta mu vanaisale otsa mitte vähema imestusega, kui too oli silmitsenud teda hommikusöögi ajal. Siis ütles ta: „Ma palun kõige viisakamalt, seletage mulle ära üks asi: kuidas te saate usaldada võhivõõra inimese kätte, kelle elupaik jääb teie omast rohkem kui kahe saja miili kaugusele, sellise summa, nõudmata temalt isegi kviitungit? Olge nii lahke ja õelge, kas te olete alati nõnda usaldav?”

Mu vanaisa vastas juba väljudes naeratusega: „Ma olen alati väga ettevaatlik. Ma vaatan inimesele otsa. Mehe kätte, kes sööb ühe istumisega ära terve hane ja pealegi veel hommikusöögiks, usaldaksin ma pimesi ka kümme korda suurema summa.”

Pole tarvis öelda, et vein saabus täpipealt kohale, nagu lubatud. Minu vanaisa osutas sellele oma sõpradega au. Hiljem laskis ta endale veel nii mõnegi vaadi saata. Kui ta juba meie sajandil suri, oli sellest veel tähelepanuväärne varu. Ma võtsin selle rõõmuga enda hoolde.